УКРАЇНСЬКИЙ
БОТАНІЧНИЙ
ЖУРНАЛ

Короткі повідомлення

І.М. ДАНИЛИК [1], А.В. МИГАЛЬ [2], Р.Я. КІШ [2]

[1] Інститут екології Карпат НАН України
вул. Козельницька, 4, Львів, 79026, Україна
idanylyk@lviv.farlep.net

[2] Ужгородський національний університет
вул. Волошина, 32, Ужгород, 88000, Україна
mihaly@ua.fm; *rkish@rambler.ru*

TRICHOPHORUM PERS. (*CYPERACEAE*) — НОВИЙ РІД ДЛЯ ФЛОРИ УКРАЇНИ

Ключові слова: Trichophorum cespitosum *(L.) Hartm., гербарний зразок, номенклатура, морфологія, ареал, екологія, Закарпаття*

Досконале вивчення флори чи будь-якої таксономічної групи рослин невід'ємно пов'язане з гербаріями. З відомих історичних причин багато гербарних матеріалів, зібраних у межах сучасної території України, опинилися у закордонних гербаріях. Зокрема, це стосується гербарних зразків, зібраних у Карпатах упродовж XIX і першої половини XX ст. Значну їх частину тепер можна знайти у гербарних колекціях Польщі, Чехії, Угорщини, Румунії тощо. Яскравим прикладом цього є флора Закарпаття, гербарні матеріали якої значною мірою зберігаються за кордоном.

Під час критичного опрацювання гербарію Національного природознавчого музею Угорщини (*BP*, м. Будапешт) був виявлений новий для флори України рід і, відповідно, вид судинних рослин — *Trichophorum cespitosum* (L.) Hartm. (*Cyperaceae* Juss.) з території Закарпаття. В українських літературних джерелах відомості про цей рід відсутні, тому нижче наводимо його номенклатурну цитату і короткий морфологічний опис, як і для виду [1—4].

Trichophorum Pers., 1805, Syn. Pl., **1**: 69. — *Baeothryon* A. Dietr., 1833, Sp. Pl., 2: 89, p. p., excl. typo. — *Eriophorella* Holub, 1984, Folia Geobot. Phytotax. (Praha), **19**, 1: 97. — Пухівочка.

© І.М. ДАНИЛИК,
А.В. МИГАЛЬ,
Р.Я. КІШ, 2007

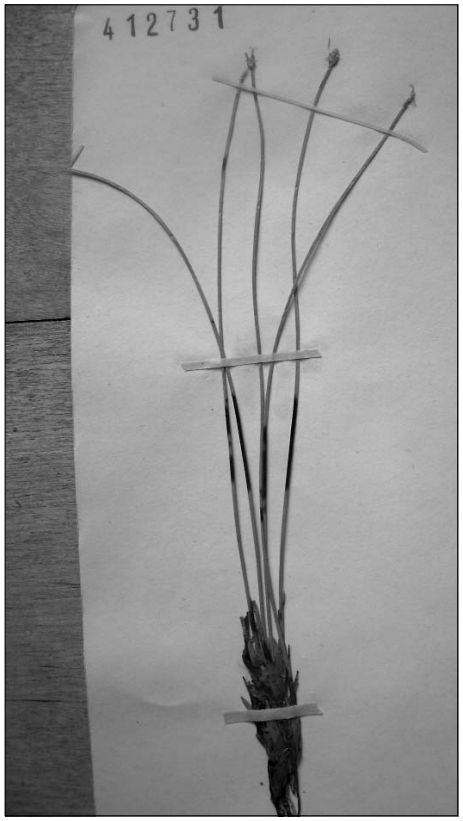

Рис. 1. Загальний вигляд *Trichophorum cespitosum* (L.) Hartm.

Fig. 1. *Trichophorum cespitosum* (L.) Hartm. — general view

Багаторічні трав'яні рослини 10—40 см заввишки з повзучими або вкороченими кореневищами. Нижні листки лускоподібні, верхній (зрідка два верхні) — з короткою листковою пластинкою. Стебла тригранні, по ребрах шорсткі або майже циліндричні, гладенькі. Суцвіття складається з поодиноких верхівкових (1)2—10(12) квіткових колосків. Квітки двостатеві, в пазухах спірально розміщених лусок (3—5 жилки), з яких дві нижні — інколи стерильні. Віночок з 4—6 коротких чи сильно видовжених після цвітіння волосків або його немає. Тичинок — 3, приймочок — 3. Плоди 1,0—2,5 мм завдовжки, тригранні.

До роду відносять близько 8—10 видів, поширених здебільшого в холодних і помірних областях північної півкулі, а також у високогір'ях субтропічної і тропічної Азії [1—4].

T. cespitosum (L.) Hartm., 1849, Handb. Scand. Fl., ed. 5: 259. — *Scirpus cespitosus* L., 1753, Sp. Pl.: 48. — *Baeothryon cespitosum* (L.) A. Dietr., 1833, Sp. Pl., **2**: 89. — *Trichophorum austriacum* Palla, 1897, Ber. Deutsch. Bot. Ges., **15**: 468, 469. — *Kreczetoviczia cespitosa* (L.) Tzvelev, 1999, Ботан. журн., **84**, 7: 112. — **П. дерниста** (рис. 1).

Багаторічна трав'яна щільнодерниста рослина з короткими кореневищами. Стебла 10—30 см заввишки, майже циліндричні, численні, голі, при основі вкриті білувато-жовтими або бурими лускоподібними блискучими гладенькими піхвами. Піхви двох верхніх листків зелені з короткою, 2—7 мм завдовжки, листковою пластинкою. Устя піхви верхнього листка косозрізане, плівчасте, жовтувато- або світло-буре. Колоски верхівкові, поодинокі, довгастояйцеподібні, до 7 мм завдовжки, (3)6—8(10)-квіткові. Нижня квіткова луска на верхівці притуплена, дорівнює колоску чи ледь більша, до часу плодоношення легко відпадає. Квіткові луски довгасті, жовтувато- або червонувато-бурі. Щетинки оцвітини (6) більш-менш рівні горішку, гладенькі без шипиків. Тичинок — 3, приймочок — 3. Горішок близько 2 мм завдовжки, оберненояйцеподібний, тригранний. Цвіте у травні—липні, плодоносить у червні—серпні.

Вид описаний з Європи («Habitat in Europae paludibus cespitosis sylvaticis»).

Lectotypus: Scheuchzer, 1719, tab. 7, fig. 18 [5].

Ареал виду охоплює Північну, Атлантичну, Центральну, Південну (гірські райони) і Східну Європу, Сибір, Далекий Схід, Східну Азію (Японія), Північну Америку [1—4]. У його межах *T. cespitosum* проявляє значну морфологічну гетерогенність, тому виділяють два підвиди: subsp. *cespitosum* (= *T. austriacum*), поширений у Східній Європі, та subsp. *germanicum* (Palla) A. et D. Love — у Західній. Від типового підвиду відрізняється більшими розмірами колосків з численнішими квітками (8—20), піхва його верхнього стеблового листка з ланцетним устям 2—3 мм завдовжки і плівкою навколо нього, червонуватою від численних червоних крапочок (а не з круглястим устям 1 мм завдовжки та жовтуватою або буруватою плівкою без крапочок), матовими (а не блискучими) листковими піхвами в нижній частині стебел [1, 2].

Еколого-ценотичні умови місцезростань *T. cespitosum* — мохові та осоково-пухівкові тундри, перехідні і сфагнові болота, заболочені береги водойм, осоково-сфагнові болота [1—4]. Як зазначає В. Жуковський [6], у горах цей вид найчастіше трапляється на верхових торфовищах у складі асоціацій *Eriophoro-Trichophoretum cespitosi* та *Empetro-Trichophoretum austriaci*.

Дані етикетки (рис. 2) на гербарному листі № 412731 (*BP*) свідчать про те, що зразок *T. cespitosum* був зібраний Пашером (Pacher) 24 травня 1861 року і належить до гербарію Л. Вагнера (L. Wagner). Місцем збору на етикетці зазначено м. Хуст. Очевидно, що цей вид могли зібрати не в самому місті, а лише в його околицях. За традиціями того часу в етикетці вказували найбільший населений пункт району збору зразка. На той час Хуст належав до одного з найбільших північно-східних адміністративних районів Угорщини — Мармароського (Máramaros), який охоп-

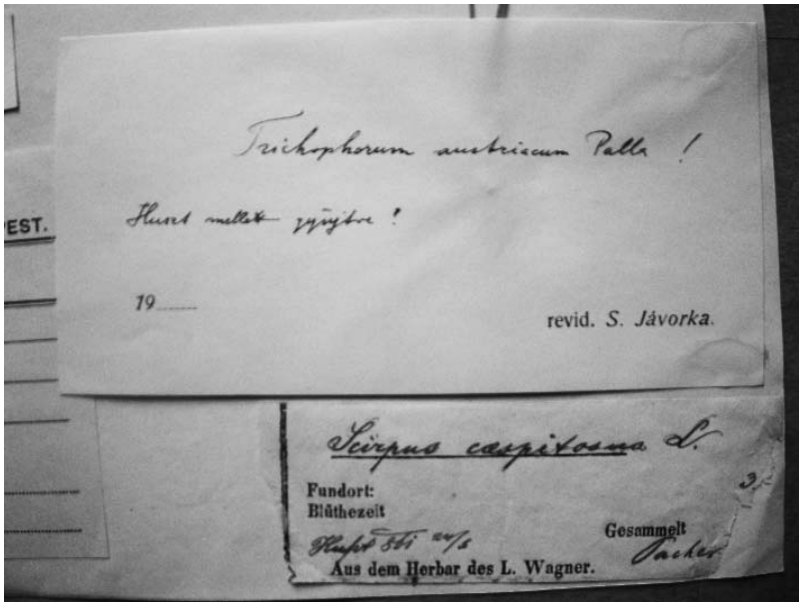

Рис. 2. Етикетка гербарного зразка *Trichophorum cespitosum* (L.) Hartm.
Fig. 2. The label of herbarium specimen of *Trichophorum cespitosum* (L.) Hartm.

лював східну частину сучасної Закарпатської обл. України (Міжгірський, Хустський, Тячівський, Рахівський райони і частково суміжні — Іршавський та Свалявський) і крайні північно-східні райони Румунії. Порівнюючи екологічні умови найближчих — польських [6] — місцезнаходжень *T. cespitosum*, можна припускати, що він у постгляціальному періоді опинився в рефугіумі, подібно до багатьох монтанних видів, які заселили нижні гірські або навіть рівнинні райони Закарпаття.

Аналізуючи, в яких екотопах росте *T. cespitosum* у межах свого великого ареалу, ми дійшли висновку: цілком ймовірно, що подібні екологічні умови тепер найбільше відповідають Ґорґанському флористичному району, проте й у Бескидському, Свидовецькому, Чорногірському та Мармароському флористичних районах таких місць не бракує. Тому пошуки цього виду слід зосередити у відповідних екотопах саме цих флористичних районів Українських Карпат.

*Автори статті висловлюють щиру подяку науковому співробітникові відділу Карпато-Паннонської флори гербарію Національного природознавчого музею Угорщини (*BP*, м. Будапешт) Даніелю Піфко (Dr Daniel Pifko) — за допомогу під час роботи з гербарними фондами; головному науковому співробітникові Ботанічного інституту ім. В.Л. Комарова РАН (м. Санкт-Петербург) д-ру біол. наук Т.В. Єгоровій — за ініціювання написання цієї статті; старшому науковому співробітникові Інституту екології Карпат НАН України (м. Львів) канд. біол. наук Ю.Й. Кобіву — за надання українського відповідника назви виду.*

1. *Егорова Т.В.* Род 6. Пухонос — *Baeothryon* A. Dietr. // Фл. европ. части СССР. — Л.: Наука, 1976. — Т. 2. — С. 104—105.
2. *Новоселова М.С.* Род *Trichophorum* Pers. (Cyperaceae) во флоре России // Нов. системат. высш. раст. — СПб., 2003. — **35**. — С. 41—50.
3. *Рожевиц Р.Ю.* Род 222. Пухонос — *Trichophorum* Pers. // Флора СССР. — Л.: Изд-во АН СССР, 1935. — Т. 3. — С. 37—41.
4. *Kukkonen I.* 7. *Trichophorum* // S.I. Ali & M. Quaiser. Flora of Pakistan. — Karachi; St. Luis, 2001. — N 206. — P. 40—41.
5. *Scheuchzer J.J.* Agrostographia sive Graminum, Juncorum, Cyperorum iisque affinium historia. — Tiguri: Bodmer, 1719. — [XL], 512 S.
6. *Jukowski W. Baeothryon cespitosum* A. Dietr. — Welnianeczka darniowa // Polska czerwona ksiega roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. — Kraków: Inst. Botan. im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, 2001. — S. 474—475.

Рекомендує до друку
С.Л. Мосякін

Надійшла 26.04.2007

И.Н. Данылык [1], А.В. Мигаль [2], Р.Я. Киш [2]

[1] Институт экологии Карпат НАН Украины, г. Львов
[2] Ужгородский национальный университет

TRICHOPHORUM PERS. (CYPERACEAE) —
НОВЫЙ РОД ДЛЯ ФЛОРЫ УКРАИНЫ

Сообщается о находке в гербарии Национального природоведческого музея Венгрии (*BP*, г. Будапешт) гербарного образца *Trichophorum cespitosum* (L.) Hartm. (*Cyperaceae* Juss.) с территории Закарпатья, являющегося новым родом и, соответственно, новым видом для флоры Украины. Приведены номенклатурная цитата, морфологические описания, а также сведения об ареале и экологических особенностях этих таксонов. Указываются наиболее вероятные места произрастания *T. cespitosum* на территории Украинских Карпат.

Ключевые слова: Trichophorum cespitosum *(L.) Hartm., гербарный образец, номенклатура, морфология, ареал, экология, Закарпатье.*

I.M. Danylyk [1], A.V. Mihaly [2], R.Ya. Kish [2]

[1] Institute of Ecology of the Carpathians,
National Academy of Sciences of Ukraine, L'viv
[2] Uzhgorod National University

TRICHOPHORUM PERS. (CYPERACEAE) —
NEW GENUS FOR THE UKRAINIAN FLORA

The herbarium speciman *Trichophorum cespitosum* (L.) Hartm. (*Cyperaceae* Juss.) from the territory of Transcarpathians had been found in the herbarium (BP) of National Natural Museum of Hungary (Budapest), which has been new genus and new species for the flora of Ukraine. Nomenclature quotation, morphology descriptions, information about area and ecology peculiarities are covered for these taxa. Supposition about the most probable habitats of *T. cespitosum* on the territory of the Ukrainian Carpathians are indicated.

Key words: Trichophorum cespitosum *(L.) Hartm., herbarium speciman, nomenclature, morphology, area, ecology, Transcarpathians.*